

JEAN-LOUIS
CHRÉTIEN

Az alázatról

(részlet)

Francia filozófus, költő; a Sorbonne tanára. A fordítás alapjául szolgáló kiadás: *L'humilité libératrice*. In: J.-L. Chrétien: *Le regard de l'amour*. Desclée de Brouwer, Paris, 2000, 11–31.

¹*Le Chemin de la perfection*. XXVIII. In: *Oeuvres complètes*. Paris, 1963, t. II, 352–353.

²*In Johannis Evangelium*. Tractatus XXV, 16.

Az alázat nem önmagunkról alkotott rossz vélemény, nem önmegvetés, még csak nem is az olyan ember kishitűsége, aki gyengesége mögé bújva nem törekszik semmire, ahogyan nem is az olyan ember hálátlansága, aki félelmében, hogy ne nagyobbítsa magát, nem ad hálát azért, ami megadatott számára, hanem inkább véka alá rejti. Ahogyan arra már Avilai Szent Teréz is határozottan rámutatott, az alázat nem Isten adományainak visszautasítását jelenti.¹ Az alázatos lelkű ember nyomorúságát éppen azért ajánlja fel Istennek, hogy megszabaduljon tőle, miközben annak teljes nagyságát, valódi mélységét egyedül általa ismerheti meg. Ha az alázatos lélek általában hallgat is önmagáról, csak azért teszi, hogy még tisztább hangon tudja majd dicsőíteni Istent.

Az alázat lehetővé teszi számunkra önmagunk megismerését azért, hogy megfeleldkezhessünk önmagunkról, tehát anélkül végezhessek ránk váró feladatainkat, hogy tudni véljünk, mit is kell pontosan elvégeznünk. Ugyanakkor az alázatból áradó fény, mely ránk vetül, egyedül az isteni hívásból ragyog fel. Alázatunk nem a miénk, ahogyan az általa nyert tudásunk sem: egy távoli, új jövőből árad felénk. Ezzel szemben önmagunk megismerése, mely csak tőlünk függ, a filozófusok tudása, menekülés önmagunktól: ha önmagamat teszem meg önmagam egyedüli bírójává és tanújává, az igazság egyedüli birtokosává, menthetetlenül a rossz csapdájába esem, amit ezzel csak tovább növelek. Egyedül az igazság tesz szabaddá (Jn 8,32) — ebben az összefüggésben kell szemlélnünk az alázatot.

Az alázat az igazán keresztény, tehát paradox válasz az „Ismerd meg önmagad!” parancsára. „Minden alázatod abban rejlik, hogy mennyire ismered önmagad”² — mondja Szent Ágoston. Nem több és nem kevesebb ennél — feltéve, hogy ez a tudás valóban egész lényünket érinti. Az alázat *önmagunk ismerete Isten előtt*, ahogyan mindenféle alázat találkozásból fakad: csak akkor vagyunk valóban alázatos szívűek, ha találkozunk Istennel, Isten pedig csak akkor találhat ránk, ha alázatosak vagyunk. Az alázat lényegileg együttlétet feltételez, nem pedig magányt, továbbá választ, nem pedig belső monológot. Benne keresztjezi egymást az ember- és az istenismeret: igazán csak Isten előtt tudom megismerni önmagam, az ő fényében és az ő fénye által, és őt is csak akkor ismerem meg igazán, ha alázatos szívvel — mint Teremtő-

met és Megmentőmet — ismerem, akitől mindenem függ, beleértve még azt is, hogy ekképpen megismerhetem őt. Az Istenre irányuló figyelemből születik az alázat, s a belőle felém áradó fény csak olyan, mint a holdé, visszaverődő fény, nem az én saját tisztánlátásom fénye.

³*Doctrine spirituelle.*
Ed. Courel,
Paris, 1979, 377.

⁴Chap. XIII. Guerne,
Paris, 1977, 60.

⁵*Questiones disputatae
de perfectione
evangelica.* qu. I, *solutio.*

⁶*Journal.* t. III, Paris,
1955, 309. Vö. t. V,
Paris, 1961, 228-229.

⁷*Principia vitae
christianae.* XXIX,
Opuscula spiritualia.
Paris, 1677, 263.

„Az alázat gyökere az istenismeret”³ — mondja Louis Lalle-
mant. A 14. századi angol misztikus értekezés, *A Megnemismert
felhőjének* névtelen szerzője pedig különbséget tesz a tökéletlen,
vagyis a nyomorúságunk és hibáink szemléléséből fakadó alázat
(melyre nyilvánvalóan életünk minden pillanatában szükségünk
van) és a tökéletes, vagyis az „Önmagában való Isten Tökéletes-
ségének és túlaradó Szeretetének”⁴ megtapasztalásából fakadó
alázat között. Ez utóbbi sohasem szűnik meg, még az örökkéva-
lóságban sem, hiszen a paradicsom is alázatos lesz. Hasonlóan
ehhez, Szent Bonaventúra az „igazságosság alázatá”-ról (mely a
teremtényi léthez kötődik és örökkévaló) és a „szigorúság alá-
zatosságá”-ról (mely a bűnhöz kötődik) beszélt.⁵ Tehát az alázat
lényünk legmélyére irányuló, bensőséges önismeret, azonban inti-
mitása csak akkor tárul fel igazán, ha szeretetteljes módon megtö-
retik az isteni másságon. Önmagunk semmisségének (*nihilitas*) is-
merete, ahogyan Szent Bonaventúra mondja, csak Isten előtt le-
hetséges. Talán ezért állította — nyilvánvalóan vitatható megfo-
galmazásban — Kierkegaard, hogy „a valódi alázat és a valódi
gőg egyazon dolog”, mivel „gőgösnek kell lennünk ahhoz, hogy
azt mondjuk: egyedül Istent félelem — és semmi mást. Ugyanak-
kor az istenfélelem valóban ez, hiszen egyszerre félni Istent és
még valami mást is, az nem valódi istenfélelem”.⁶ Helyénva-
lőbb lenne azt mondani, amit Bona kardinális írt,⁷ vagyis hogy
nem létezik valódi alázat nemeslelkűség nélkül: az alázatos
ember megalázkodását a legnemesebb vágy fűti. Az alázat nem
emberek összehasonlításán alapul, s megment bennünket attól
a kényszertől is, hogy folytonosan mérlegeljük saját értékünket.
Általa Isten előtt állunk, s megszabadulunk az önmagunkkal
szembeni bizalom és bizalmatlanság dilemmájától.

* * *

A keresztény spiritualitás egészének legfontosabb tanítása, hogy
egyedül az alázat teszi lehetővé a valódi nagyságot, sőt: az alázat
maga a nagyság. Louis Lallemand hangsúlyozza: „Általában hamis
képet alkotunk magunknak az aláatról, mert valami olyan dolog-
nak képzeljük, ami felél bennünket. Éppen ellenkezőleg (...), valódi
nagysággal ajándékoz meg, melyet hiába keresünk távol Istentől.”⁸
Az evangéliumi paradoxont, a keresztény gondolkodás lényegét,
mely szerint aki önmagát felmagasztalja, azt megalázzák, s aki
megalázza önmagát, azt felmagasztalják (Mt 23,12), elsősorban nem
az egymásutániség értelmében kell értenünk, tehát nem úgy, hogy

⁸*Doctrine spirituelle.*
Ed. Courel,
Paris, 1979, 99.

a gőg elnyeri büntetését, az alázat pedig a jutalmát. Ennél sokkal paradoxabb a jelentése, ugyanis azt állítja, hogy minden emelkedés lesüllyeszt, és minden megalázkodás felemel — abban az adott pillanatban. Az alázat esetében egybeesik magasság és mélység. A két véglet Istenben is egybeesik, Jézus megtestesülése mutatja azonosságukat. Az ember számára az alázat nem valami féle előjáték az emelkedéshez: egyedül maga az alázat képes felemelni, és nincs nagyobb és emelkedettebb annál, mint Isten előtt állni, vele lenni. Ezt Szent Ágoston is hangsúlyozza az *Isten országáról* című munkájában. *Sursum corda* — áll a liturgiában, s ez csak Isten felé fordulva lehetséges, nem pedig önmagunkra figyelve. „Az alázat csodálatos módon magasra emeli az ember szívét, a gőg pedig lesüllyeszt. Csodás ellentmondás van abban, hogy a gőg magassága (*elatio*) mélyen lent van, míg az alászállás magasan fent.” Az alázat Istenhez emel, míg a gőg esetében az emelkedés nem megelőzi a bukást: a gőg maga az elbukás. „Így emelkedni annyi, mint alázuhanni.”⁹

⁹ *Cité de Dieu*. XIV, XIII, 1. Paris, 1959, 413–415.

Az alázatos lelkű, mondja Angelus Silesius, sohasem ítéltetik meg, mert ő maga sohasem ítélkezik.¹⁰ Aki már akár csak egyszer is látta a kivédhetetlenül feltároló fényben saját semmisségét Isten előtt, örökre megszabadul attól, hogy másokhoz hasonlítgassa önmagát, s hogy abból neheztelés szülessen szívében. Kinek is tehetné ő magát mesterévé, bírójává vagy ellenképévé? Isten alázatosságát szemlélni annyi, mint látni felragyogni képmásainak dicsőségét, mely iránt vakok vagyunk gőggel a szívünkben. Minden egyes ember Isten képmására teremtett, s mi bármit is tegyünk másokkal szemben, cselekedetünk lényegében mindig e kép felismerése vagy félreismerése. Ugyanakkor a megalázott, megkínzott Jézus legtisztább, legélőbb képe mindig a szegény, a nyomorult, a megalázott ember. Az alázat arra kötelez bennünket, hogy úgy dicsőítsük és szolgáljuk a másik embert rászorultságában, mint a világok Urának legtökéletesebb képét, másrészt pedig arra, hogy minden erőnkkel harcoljunk mások megaláztatása ellen, mert embert megaláztatni szentségtörő cselekedett. Az alázat valódi nagysága abban rejlik, hogy legfőbb feladata mások felemelése és megsegítése a szeretet odaadása által. Aki egyszer már feltárta magát Isten előtt, azt is felismerte, hogy egyedül ott ismerhetjük meg egymást igazán, abban a fényben, mely mindent úgy lemeztenít, ahogyan máskor sohasem lehetünk mezítelenek, s olyan irgalmat sugároz, mellyel sehol másutt nem találkozhatunk. Ezért az alázatos szívű lélek lemond arról, hogy embertársát megítélje: nem gondolja többé magáról, hogy jobban ismeri a másik belső lényegét, vagy hogy ő jobban tudja, ki is a másik. Egyúttal lázad minden olyan ember ellen, aki mások bírójává vagy „megmentőjévé” akar lenni. Egyedül az alázatos lé-

¹⁰ *Kerubi vándor* V, 117.

lek tudja úgy felszabadítani a másikat, hogy közben nem veti saját rabságába.

Alázatosnak lenni tehát annyi, mint tudni, hogy a másik ember Isten egyedüli és megragadhatatlan képmása. Sohasem állíthatjuk magunkat mások lényének és életének mértékéül, sohasem állíthatjuk, hogy birtokoljuk mások igazságát. Tudás és nem tudás itt összekapcsolódik: tudni azt, hogy a másik Isten képmása, annyi, mint folytonosan alázattal és tisztelettel teli figyelemmel lenni iránta; másrészt pedig bevallani azt, hogy nem tudom, ki ő, ez annyi, mint lemondani arról, hogy magamat tegyem meg mértékéül, vagyis megint csak tisztelettel lenni iránta. A másikat Isten képmásának látni annyi, mint nem emberi kéz és nem emberi gondolat által alkotott, valójában megragadhatatlan, az emberi képességeket meghaladó képnek látni. Mindez pedig annyit tesz, mint túllátni azon, amit látunk és láthatunk — s ezt hívják szeretetnek és reménységnek. Az alázat pillantásában szeretet lakozik, mely türelmesen áttör a homályon, hiszen tudja, hogy őt magát is micsoda mélységből emelte fel a szeretet. Egy megmentett lélek nem válhat önjelölt bíróná, és mi mindannyian szabadok, megmentett lelkek vagyunk, Isten szava által.

* * *

¹¹ *Vom Umsturz der Werte*. I. Leipzig, 1919, 17.

Egyik esszéjében Max Scheler nagyon szép sorokat írt az alázatról, hogy rehabilitálja ezt az erényt.¹¹ Vajon az alázatnak valóban szüksége lenne holmi rehabilitálásra? Isten egyszer s mindenkorra „feljogosított” rá bennünket. Az alázat által provokált megbotránkozás pedig egyáltalán nem kivételes jelenség: közvetlenül vagy áttételesen mindig is botrányt okozott, mindig is elviselhetetlen volt az emberi bölcsesség számára. De mit számít? Az ellene irányuló támadások csak megerősítik. Van abban valami szépség, hogy legdrágább kincsünknek ilyen rossz híre van. Az alázat hagyja magát lábbal taposni, miként a föld is védekezés nélkül adja magát mindazoknak, akik eszeveszetten futnak csodái után, vagy éppen vetnek bele. És vajon ki kritizálhatná az alázatos szívűnél jobban a moralizálás gőgjét és képmutatását? Az alázatos lelkű nevet elsőként a felvetésre, hogy ő erényes lenne. Mert az alázat nem arra hív bennünket, hogy csodálva szemléljük mindig is tartózkodó, szerény arcát, hanem arra, hogy az ő gyermeki, tiszta tekintete legyen a mi szemünkben is, mely bármire is irányul, mindig felemel és felszabadít.

Martin Attila fordítása